

Többszólamú múzeum

Néprajzi múzeumi dilemmák
a 21. század elején

Néprajzi Múzeum • Budapest, 2018

Szerkesztők

Foster Hannah Daisy
Földessy Edina
Hajdu Ágnes
Szarvas Zsuzsa
Szeljak György

Fordítók

Danó Orsolya
Foster Hannah Daisy
Földessy Edina
Hesz Ágnes
Kuti Klára
Szeljak György

Szakmai nyelvi lektorok

Albert Réka
Wilhelm Gábor

Kötetterv, nyomdai előkészítés

Fodor Gábor

Szöveggondozó

Krasznai Katalin

Nyomdai munkálatok

Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

Felelős kiadó

Kemecsi Lajos főigazgató

ISSN 1586-7986

ISBN 978-615-5682-09-4

© Néprajzi Múzeum, 2018

A kötet az *Útközben – a Néprajzi Múzeum új állandó kiállításának előkészítése* című NKFI 119665 kutatás keretében és támogatásával készült (projektvezető: Szarvas Zsuzsa).

A Néprajzi Múzeum
fenntartója az

Tartalom

	7	Bevezető
CLARE HARRIS – MICHAEL O'HANLON	10	A néprajzi múzeum jövője
CAMILLA PAGANI	24	Néprajzi múzeumok: egy új paradigma felé? Az etnográfián túl: a „kannibál” örökség és új definíciók keresése
VITO LATTANZI	44	A lehetséges világok múzeuma felé
ANNE WATREMEZ	60	Társadalmak és kultúrák újfajta megközelítései Társadalmi múzeumi kísérletezések az elmúlt harminc évben
ROBIN BOAST	74	Neokoloniális együttműködés Múzeum mint kontaktzóna újrágondolva
BAMBI CEUPPENS	96	Gyarmati alattvalóktól és tárgyaiktól az állampolgárokig A Királyi Közép-Afrika Múzeum mint kontaktzóna
JOACHIM BAUR	115	Múzeum és nemzet
RHIANNON MASON	130	Nemzeti múzeumok, globalizáció, poszt nacionalizmus: egy kozmopolita muzeológiai elképzelés

JAKOB INGEMANN PARBY	162	Múzeumi identitásdekonstrukciók és -rekonstrukciók migrációs tematika segítségével A Koppenhága Múzeum <i>Koppenhágaivá válni</i> című kiállításának tapasztalatai
SVETLANA KARM – ART LEETE	186	Az etnográfiai látványosság etikája Az Észti Nemzeti Múzeum finnugor kiállítását előkészítő folyamat tanulságai
	208	A kötet szerzői

Bevezető

A világ néprajzi/antropológiai múzeumai az utóbbi néhány évtizedben nagy változásokon mentek keresztül. Számos intézmény vizsgálta felül saját múltját, korábbi gyűjteményi, kiállítási és közönségkapcsolati stratégiáját, alakította át küldetésnyilatkozatát, programstruktúráját. Az újratervezés és módszertani megújulás nemegyszer intézményi átszervezésekkel és új névválasztással is együtt járt: megjelentek a világkultúra múzeumai, a civilizációs múzeumok, illetve a különböző lokalitásokhoz kötődő társadalmi, kultúrtörténeti múzeumok is. Az útkeresés okai sokrétűek, irányai nem választhatók el az egyes országok történelmétől, etnikai összetételétől, nemzet- és kultúrpolitikájától, de ugyanúgy hatással vannak rájuk a globális társadalmi változások és a múzeumi világ új módszertani megközelítései is.

Néhány fontosabb kihívást érdemes röviden kiemelni. Az utóbbi évtizedekben számos múzeum szembesült azzal, hogy intézményük és gyűjteményeik létrejötté szorosan kapcsolódott a gyarmatosítás kontextusához, és ezzel az örökséggel valamit kezdeniük kell. A Másik reprezentációja összetett etikai, kulturális, filozófiai és

politikai kérdéseket vet fel, miközben új szempontok merülnek fel az elhozott tárgyak tulajdonjogával kapcsolatban is. Eközben a múzeum a bemutatás és a kinyilatkoztatás helyéből fokozatosan az intézmény és a látogatók közötti kölcsönös együttműködés, párbeszéd helyszínévé válik. A *kontaktzóna* fogalma folyamatosan alakítja a kurátorok és az örökségközösségek tárgyakhoz való viszonyát és a tudás létrehozásának körülményeit. A Másikkal történő kulturális találkozások egyik legfontosabb színterévé a saját társadalom vált; a diaszpóráközösségek tagjai a múzeum kapuin kopogtatnak, saját múltjuk után kutatva, vagy éppen a kiállításokat kritizálva. Eközben egyre fontosabbá válik a múzeumok társadalmi szerepvállalása. Vita bontakozott ki arról is, hogy a jelenkor átfogó változásai során a lokális, nemzeti, regionális, transznacionális és globális értelmezési szintek hogyan és milyen hangsúllyal kapjanak helyet abban az intézménytípusban, amelyet eredetileg a nemzetállami képzeletvilág megalkotása, illetve a kulturálisan idegen Másik képének megteremtése céljából hoztak létre a 19. században. Az átalakulások sok esetben együtt járnak új múzeumépületek, épületrészek megjelenésével, kiállítástechnológiai, scenográfiai újításokkal, a múzeumi beszédmód alapvető megváltozásával.

A budapesti Néprajzi Múzeum közel 150 esztendő történetében először költözhet egy számára tervezett épületbe. Habár a módszertani megújulás a múzeumban már korábban elkezdődött, az új épület formálódásával párhuzamosan újra át kell gondolnunk az intézmény átfogó stratégiáját, új utakat kell kijelölnünk. Az egyik legfontosabb feladatunk, hogy kidolgozzuk egy új „állandó” kiállítás koncepcióját, amelyben szeretnénk, ha helyet kapnának a néprajzi muzeológia új megközelítései, elméleti problémái. Ennek mintegy előtanulmányaként olyan fordításkötet összeállítását terveztük, amely áttekinti a néprajzi/antropológiai múzeumok jelenlegi helyzetét, útkereséseit, különös tekintettel az utóbbi időben megnyílt állandó kiállítások tanulságaira és kritikai értelmezéseire. A szövegek keresése során azzal szembesültünk, hogy a szerzők az egyes állandó kiállítások kritikai elemzését gyakran tágabb kontextusba helyezik, ahol a kiállítások egy átfogóbb elméleti, módszertani megközelítés példáit adják. Szép számmal kerültek a kezünkbe olyan tanulmányok is, amelyek a néprajzi múzeumok változásait, jövőbeli szerepét kutatják. Foglalkoznak a továbblépési lehetőségekkel és zsákutcákkal, a jó és kevésbé jó gyakorlatokkal. Végül ez a vívódás, bizonytalanság, útkeresés lett a kötet egyik vezérfonala, mely az elméleti szövegekben és az esettanulmányokban egyaránt megjelenik.

Törekedtünk arra, hogy minél frissebb, naprakészebb tanulmányokat közöljünk, amelyek egymással is dialógusba állíthatók. A tanulmányokat négy nagyobb tematikai egységbe rendeztük, amelyek a kortárs néprajzi muzeológia fontos csomópontjait jelölik. A kötet első két tanulmánya (Harris–O’Hanlon, Pagani) a néprajzi múzeumok múltjával, jelenével és jövőjével foglalkozik, történeti és elméleti keretbe helyezi a teljes kötet anyagát, és rávilágít azokra a dilemmákra, amelyek a 21. század eleji néprajzi muzeológiát jellemzik. Részben kapcsolódik az előző tematikához a következő egység két elméleti írása is (Lattanzi és Watremez), amelyek a kulturális antropológia és a néprajzi múzeumok kapcsolatát, a múzeumantropológiát, a társadalmi múzeumok szerepét, a kortárs tárgykultúra sajátosságait, illetve a néprajzi tárgy jelentésmezőinek változását taglalják. A harmadik egység első tanulmánya (Boast) a kontaktzóna fogalmának történetét, értelmezési keretének átalakulását, a posztkolonális muzeológiával való kapcsolatát, illetve kritikáját adja. E témára reflektál a „világ utolsó gyarmati

múzeumának” átalakulását és tervezett állandó kiállítását bemutató írás (Ceuppens). A kötet utolsó egységének tanulmányai a múzeum és a nemzet viszonyát, illetve a múzeum és a migráció, transznacionalizmus, kozmopolitizmus kortárs kérdéseit taglalják. A különböző nézőpontokat tükröző elméleti megközelítéseket (Baur, Mason) konkrét kiállítások kurátori praxisainak bemutatása egészíti ki (Parby, Karm–Leete).

A vívódás és a bizonytalanság jellemző a kötet fogalomhasználatára is: törekedtünk az egységesítésre, ám ez korántsem volt egyszerű az egyes országok eltérő szakterminológiája és a fogalmak jelentéstartalma okán. Így például a kötetben az etnográfia kifejezést (mint módszert) meghagytuk, de a különböző hátterű, az angol szakirodalomban (vagy az angol fordításban) *ethnography museum*ként jelzett intézményeket a hazai gyakorlathoz igazítva következetesen néprajzi múzeumként fordítottuk, függetlenül attól, hogy az adott intézményben a saját és/vagy távoli kultúrák tárgyait állítják-e ki.

A kötet láttelel a 21. század elejének – elsősorban néprajzi – múzeumokat érintő problémáiról, amelyet haszonnal forgathatnak múzeumi szakemberek, néprajzosok, antropológusok, társadalomtudósok, egyetemi hallgatók, de a múzeumok átalakulása iránt érdeklődő nagyközönség is. Tájékoztató pont továbbá a Néprajzi Múzeum számára az útkeresésben, reprezentációban és önreprezentációban, hogy felkészülten, nyitottan, problémaérzékenyen hozza létre az új épületébe tervezett állandó kiállítását.

Budapest, 2018. szeptember

A szerkesztők